

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการพัฒนาความก้าวหน้าของมนุษย์

Buddhist economics and the development of human progress.

สุพล ศิริ Supon Siri

พลวัฒน์ ชุมสุข Polwath Chumsukh

เครือวัลย์ มโนรัตน์ Krueawan Manorat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตรเมือง เพชรบูรณ์

Supon.Sir@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธได้ช่วยส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ตรงกันข้ามกับการบริโภคในปัจจุบันนี้ที่มีการแข่งขันกันบริโภคหรือบริโภคเพื่อหน้าตา หรือบริโภคด้วยการถูกชักนำด้วยสื่อกระแสหลัก ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยพื้นฐานพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง หรือระบุว่าความมั่งคั่งเป็นความชั่วร้ายในสองเหตุผลก็คือ หนึ่ง ความมั่งคั่งทางวัตถุสามารถป้องกันเราจากความลำบากและความยากจน และสองช่วยเหลือนมนุษย์ในการพัฒนาความ เมตตา-กรุณา ถือเป็นกุศลจิต และทำให้สังคมมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะความสุขที่แท้จริง มิได้เกิดจากการบริโภควัตถุแต่อย่างใด หากแต่เกิดขึ้นจากสภาวะของจิตใจภายใน จากมุมมองของพุทธศาสนา คุณประโยชน์ของเศรษฐศาสตร์ และการ พัฒนาเชิงวัตถุนั้น ก็เป็นเพียงแต่การนำเสนอปัจจัยในการดำรงชีวิต เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกให้มนุษย์นั้นสามารถใช้เวลา และ พลังงานในการลงมือปฏิบัติและพัฒนาทางจิตยิ่ง ๆ ขึ้นไป การพัฒนาและการถือกำเนิดของดัชนีที่เป็นความสุขแห่งชาติ หรือดัชนีในลักษณะเดียวกัน ในอนาคต มีเพียงจะก่อคุณูปการเฉพาะในแง่มุมมองทาง เศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่ดัชนีดังกล่าวจะเป็นคำตอบของความหมายแห่งการมีชีวิตและความอยู่รอดของมนุษยชาติอย่างมีความสุขนั้นเลยทีเดียว

คำสำคัญ : เศรษฐศาสตร์, พุทธศาสนา, การพัฒนา, ความก้าวหน้า, มนุษย์

Abstract

Buddhist economics has encouraged people to consume wisely and rationally, in contrast to today's consumption where there is competition for consumption or

consumption for looks. or consumed by the mainstream media. which has used marketing strategies Fundamentally, Buddhism does not reject wealth. or labeling wealth as evil for two reasons: First, material wealth can protect us from hardship and poverty. and second, helping human beings in the development of mercy-kindness is regarded as charity. and make society happier because of true happiness not caused by the consumption of any material but arises from the state of the mind within from the perspective of Buddhism The merits of economics and material development are It's just a presentation of factors in life. In order to enable human beings to spend more time and energy on action and spiritual development, the development and advent of the National Happiness Index. or the same index In the future, it will only make a specific contribution in terms of economics only But the index will be the answer to the meaning of life and survival of humanity happily ever after.

Key words : Economics, Buddhism, Development, Progress, Human

บทนำ

ปัญหาความยากจน ปัญหาความเจ็บป่วย ปัญหาการใช้จ่ายขัดหน้าไม่ถึงหลัง เป็นปัญหาที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่วันแรกที่ลืมตาดูโลก การจะมีความสุขอยู่ในโลกนี้ได้ในแต่ละวัน ก็ต้องเอาชนะปัญหาเหล่านี้ให้ผ่านพ้นไปได้ในแต่ละวัน นั่นก็หมายความว่า เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ชีวิตจะพบความสุขขั้นต้นได้ ต้องสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้สำเร็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงให้วิธีการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจสำหรับชาวพุทธไว้แล้ว เป็นสิ่งที่พระองค์ได้จากการสั่งสมบุญสร้างบารมีมา นับภพนับชาติไม่ถ้วน เป็นความรู้จากปัญญาบริสุทธิ์ของพระองค์ ซึ่งนอกจากไม่เป็นการสร้างบาปให้แก่ตนเองแล้ว ยังเพิ่มพูนความสุขให้ตนเองและผู้อื่นด้วย ชาวพุทธต้องศึกษาให้ดีในหลักการบริหารทรัพย์สินของตนให้ดีมีประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคตอย่างไรจะรักษาทรัพย์ที่หามาได้พระพุทธองค์ได้ชี้แนวทางไว้ดังต่อไปนี้ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง ความรู้ที่ว่าด้วยหลักการและวิธีการแสวงหาทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีพตนเองและผู้อื่นให้มีความสุขในชาตินี้และชาติหน้า โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม และยังเป็นการเพิ่มพูนศีลธรรมอันดีงามในตนเองและสังคมให้สูงขึ้นๆ ขึ้นไปด้วย

พระพุทธองค์ทรงเน้นให้พุทธบริษัทมีชีวิตมุ่งตรงต่อกิจกรรมแห่งคุณธรรม คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจศาสตร์สร้างสรรค์การพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงาม มีความสันโดษและเรียบง่าย ตลอดจนควบคุมตนเอง จึงเป็นแนวคิดที่ไม่ใช่เพียงเป็นการสร้างคุณค่าพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่มีเหตุผลลึกซึ้งเมื่อพิจารณาถึงระดับสังคม เช่น เรื่องหลักศีลธรรมทางสายกลาง และความเรียบง่าย ที่เป็นไปเพื่อลดความตระหนี่และเกื้อกูลการผลิตปัจจัยสี่ในสังคมเป็นพื้นฐาน จะช่วยให้มีโภคทรัพย์ ในสังคมได้อย่างไม่ขาดแคลน และผ่อนคลายปัญหาการเสียสมดุลทางนิเวศวิทยาด้วย ความไม่ชวนชววยดิ้นรนไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนา ซึ่งเป็นเหตุทำให้ชีวิตตกต่ำ สังคมและประเทศชาติไม่ได้รับการพัฒนา เช่น หลักคำสอนเรื่องความสันโดษทำให้คนงอมืองอเท้าเกียจคร้าน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงานในการประกอบอาชีพ ถือว่าเป็นความเข้าใจผิด เพราะว่าหลักสันโดษนั้นเป็นแนวทางในการปฏิบัติในการที่ไม่เห็นแก่ตนคือมีความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นของตน..หรือเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ความสันโดษ ความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นของตน การดำรงชีวิตอยู่ของประชาชนในปัจจุบัน ถูกเหตุปัจจัยต่างๆ หลากหลายมากระทบกระทั่ง เบียดเบียนอยู่ทุกเมื่อ ซึ่งล้วนแต่ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่สามารถดำเนินชีวิตตามสมควรแก่สภาพที่ควรจะเป็นให้อยู่ดีมีสุขได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรที่ทุกคนจะต้องหันกลับมาทบทวนถึงแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติของตน เพื่อประคับประคองตนให้รอดพ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง มีความอยู่ดีมีสุขตามสมควร ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม คือ ความสันโดษ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำชาวโลกให้หาความสุขโดยการถือ สันโดษ คำว่า “**สันโดษ**” แปลว่า ความยินดี คือความพอใจ ความยินดีด้วยของ ของตนซึ่งได้มาด้วยความเพียร ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และโดยชอบธรรมในการหาทรัพย์ได้โดยไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เป็นต้น

หลักของความสันโดษมีอยู่ 3 ประการ ประกอบด้วย

1 ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามที่มีได้มา คือตนได้สิ่งใดมาหรือเพียรหาสิ่งใดมาได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหนก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้มา ไม่ปรารถนาสิ่งที่ไม่พึงได้ หรือเกินไปกว่าที่ตนจะพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรมไม่เพ่ง เล็ง ปรารถนา สิ่ง ของ ที่ คน อื่น ได้ จน เกิด ความ ริษยา

2 ยถาผลสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยของตน มีความพอใจในการจัดสรรหน้าที่การงาน จัดสรรการศึกษาศิลปวิทยา และจัดสรร

คุณธรรมเพื่อปฏิบัติให้สัมพันธ์กับกำลังสติปัญญาของตนเอง เลือกทำในสิ่งที่ตนเองถนัดแล้วตั้งใจปฏิบัติให้
ก้าวหน้าไป ตาม กำลัง แต่ ละ อย่าง ด้วย ความ ขยัน หมั่น เพียร

3 ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามสมควร หรือยินดีตามที่เหมาะสมกับภาวะ
ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน ไม่นึกคิดอยากได้ทรัพย์สินสมบัติที่ล้ำค่าเกิน
ฐานะของตนเอง บางครั้งแม้จะได้สิ่งที่เกินฐานะของตนเองมาก็ไม่ลุ่มหลงว่าเป็นสิทธิ์ที่ควร จะได้ กลับ
เห็นว่าสิ่งที่ได้นั้นล้ำค่า ควรให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมดูแลรักษาหรือบริโภคใช้สอยด้วย โดยการทำให้
เกิดประโยชน์แก่ตนเองและแก่สังคมรอบข้าง จะเห็นว่า ความสันโดษ เป็นทรัพย์สินอย่างยิ่ง เป็นการ
สร้างความสุขให้แก่ชีวิต การรับและการได้มาหากไม่มีสติก็อาจลุ่มหลงไปตามอำนาจของโลภะอย่าง
มีขอบเขต “ความรู้จักพอก่อสุขทุกสถาน” จึงเป็นคำเตือนสติให้ตนรู้จักความสุขที่แท้จริง ดังคำพูดที่ว่า
คนที่รวยที่สุดคือ คนรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี และ คนที่จนที่สุดคือ คนที่ไม่รู้จักพอ ถ้าทุกคนต่างมี **ความ
สันโดษ** พอใจยินดีใช้สอยวัตถุสิ่งของต่างๆ อย่างมีสติ ไม่สุรุ่ยสุร่าย ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
มีความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การ
เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ก็จะสามารถสร้างความอยู่ดีกินดีเป็นเหตุให้เกิดความสุขขึ้นได้
ดังนั้น **ความสันโดษ** ความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นของตน พร้อมทั้งมี
ขยันหมั่นเพียรหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตไม่เป็นภัยต่อตนเองหรือ สังคม เมื่อหาทรัพย์สินมาได้แล้วต้อง
รู้จักเก็บออมระมัดระวังในการใช้จ่ายไม่ก่อให้เกิดหนี้สินก็จะนำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุข **ความสันโดษ** จึง
เป็นคุณธรรมที่ทุกคนควรพิจารณา น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดเป็นนิสัยติดตัวโดยแท้
(พระเทพคุณาภรณ์, โสภณ โสภณจิตโต, 2552) เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจรากฐานของชีวิต
ให้ชัดเจนเสียก่อน

การรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชนมัตตัญญูตา)

ความเป็นผู้รู้จักประมาณตน (มัตตัญญูตา) เป็นองค์ธรรมที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ของ
มนุษย์อย่างมีสันติสุขและยั่งยืนมีความหมายถึงความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอเหมาะพอดี เช่น
รู้จักประมาณในการแสวงหาโภคทรัพย์ รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ ให้พอเหมาะพอควร
เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวเนื่องหรือสัมพันธ์กับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้
ตกเป็นทาสของวัตถุสิ่งของ และสิ่งยั่วยุความกระหายและความต้องการต่างๆ ซึ่งเศรษฐกิจระบบ
การตลาด (Marketing economy) ปัจจุบันสามารถแพร่กระจายไปสู่ครัวเรือนของเกษตรกรได้ทุก

ครัวเรือนไม่มีข้อจำกัด โดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือย เมื่อวิเคราะห์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าทุกเรื่องมีจุดเริ่มต้นที่ตัวบุคคลจะต้องรู้จักประมาณตนก่อน หรือการรู้จักพอดีทางพุทธศาสนา เรียกว่า “มัตตัญญูตา” หรือ หากเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ก็เป็นโภชนมัตตัญญูตา เป็นต้น

ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)

อัมมานุอัมมปฏิปทา คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือสมเหตุสมผล นั่นก็คือหลักแห่งทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งว่าด้วยชีวิตควรอยู่อย่างไร พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นกลางๆ ตามธรรมชาติ คือ ตามสภาวะของสิ่งทั้งหลายมันเป็นของมันเองตามเหตุปัจจัย ไม่ติดข้างในทิฐิคือทฤษฎีหรือแนวคิดเอียงสุด นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงหลักมัชฌิมาปฏิปทา กับหลัก ปฏิจจสมุปบาทได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน อันเป็นกระบวนการแห่งการเกิดขึ้นพร้อมโดยอาศัยกันและกันของสิ่งทั้งหลายเป็นเรื่องจริงสำหรับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สามารถขยายหรือกระจายออกไปและจัดวางใหม่เป็นระบบ มีรูปแบบ ขั้นตอน และลำดับต่างๆ กันมากมาย โดยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ บุคคลสถานการณ์ เงื่อนไขและระดับความพร้อมจำเพาะที่แตกต่างกันออกไป

เศรษฐกิจพอเพียงมีความเกี่ยวข้องกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นรากฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริงมัชฌิมาปฏิปทา เป็นเรื่องของพฤติกรรมหรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญาซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ เพื่อให้เกิดดุลยภาพทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การปรุ้งแต่งทางวัตถุของโลกสมัยใหม่ 2) การปรุ้งแต่งจากหลักธรรม และ 3) การปรุ้งแต่งทางความคิดหรืออุดมคติ ดังนั้นความพอเพียงก็ดี หลักมัชฌิมาปฏิปทาที่ดี จึงเป็นหลักพื้นฐานเพื่อให้เกิดดุลยภาพแห่งชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ช่วยส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ตรงกันข้ามกับการบริโภคในปัจจุบันนี้ ที่แข่งขันกันบริโภคหรือบริโภคเพื่อหน้าตา หรือบริโภคด้วยการถูกชักนำด้วยสื่อกระแสหลัก ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยพื้นฐานพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง (wealth) หรือระบุว่าความมั่งคั่งเป็นความชั่วร้ายในสองเหตุผลก็คือ หนึ่ง ความมั่งคั่งทางวัตถุสามารถป้องกันเราจากความลำบากและความยากจน และสองช่วยเหลือมนุษย์ในการพัฒนาความเมตตา-กรุณา ถือเป็น

กุศลจิต และทำให้สังคมมีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะความสุขที่แท้จริง มิได้เกิดจากการบริโภควัตถุแต่อย่างใด หากแต่เกิดขึ้นจากสภาวะของจิตใจภายใน จากมุมมองของพุทธศาสนา คุณประโยชน์ของเศรษฐกิจศาสตร์ และการพัฒนาเชิงวัตถุ นั้น ก็เป็นเพียงแต่การนำเสนอปัจจัยในการดำรงชีวิต เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกให้มนุษย์นั้นสามารถใช้เวลา และพลังงานในการลงมือปฏิบัติและพัฒนาทางจิตยิ่งๆ ขึ้นไป การพัฒนาและการถือกำเนิดของดัชนีที่เป็นความสุขแห่งชาติ (gross national happiness) (GNH) หรือดัชนีในลักษณะเดียวกัน ในอนาคตมีเพียงจะก่อคุณูปการเฉพาะในแง่มุ่งทางเศรษฐกิจศาสตร์เท่านั้น แต่ดัชนีดังกล่าว อาจจะเป็นคำตอบของความหมายแห่งการมีชีวิตและความอยู่รอดของมนุษยชาตินั้นเลยทีเดียว

องค์กรแห่งความสุข (ขวัญเมือง บวรอัศวกุล : 2564) (Happy Workplace) เป็นแนวคิดหลักที่มุ่งการดำเนินงานกับกลุ่ม เป้าหมายหลัก คือ “คนทำงาน ในองค์กร” ที่ถือเป็นบุคคลสำคัญและเป็นกำลังหลักของทั้งครอบครัว องค์กร ชุมชน และสังคม การสร้างความสุขในที่ทำงาน นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารองค์กร มุ่งเน้นให้บุคลากรทุกคนในองค์กร มีความสุขในการทำงาน ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นก่อให้เกิดกระบวนการทางความคิด ทำให้งานที่ได้รับมอบหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความตึงเครียดจากการทำงาน สภาพแวดล้อม รวมทั้งลดความขัดแย้งภายในองค์กร ความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำงานเปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้พฤติกรรมคนปรับเปลี่ยนและพัฒนาในแนวโน้มที่ดีขึ้น

Happy Workplace คือ กระบวนการพัฒนาคนในองค์กรอย่างมีเป้าหมายและให้ยุทธศาสตร์สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กร เพื่อให้องค์กรมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำพาองค์กรไปสู่การเติบโตอย่างยั่งยืน (การจัดการองค์กรโดยเน้น การจัดการ “คน” เป็นหลัก) โดยใช้ความสุขพื้นฐานแปดประการ (Happy 8) เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชีวิตให้มีความสุข อย่างยั่งยืน สร้างทัศนคติบวกต่อมุมมองในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสมาชิกที่ดีต่อครอบครัว องค์กร และสังคม โดยมีความสุขที่แท้จริงบนพื้นฐาน ความสุขแปดประการที่สมดุลกับชีวิตประกอบด้วย

1) Happy Body (สุขภาพดี) มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและจิตใจ เพราะมีความเชื่อว่าถ้ามนุษย์มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงก็จะมีจิตใจที่ดี พร้อมทั้งจะรับมือกับปัญหาที่จะเข้ามาได้เป็นอย่างดี

2) Happy Heart (น้ำใจงาม) มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและกัน เนื่องจากมีความเชื่อว่าความสุขที่แท้จริงคือการเป็นผู้ให้

3) Happy Society (สังคมดี) มีความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อชุมชนที่ตนทำงาน และพักอาศัย มีสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดีเพราะเชื่อว่าการที่ผู้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีภายในสังคมหรือชุมชน ย่อมเป็นพื้นฐานที่ดี ทำให้ผู้อยู่อาศัย มีความรัก ความปรองดอง สามัคคีต่อกัน พร้อมร่วมแรงร่วมใจช่วยกัน พัฒนาชุมชนให้มีชีวิตการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

4) Happy Relax (ผ่อนคลาย) รู้จักผ่อนคลายต่อสิ่งต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เพราะเชื่อว่าการที่คนทำงาน หากไม่รู้จักรักษาการผ่อนคลายให้กับตนเอง จะทำให้ร่างกายและจิตใจเกิดความเครียด อันส่งผลกระทบต่อหน้าที่การทำงาน

5) Happy Brain (หาความรู้) มีการศึกษาหาความรู้พัฒนาตนเองตลอดเวลาจากแหล่งต่างๆ นำไปสู่การเป็นมืออาชีพและความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงานเพราะเชื่อว่า ถ้าเราทุกคนแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มาเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ก็จะเป็นอีกหนึ่งแรงผลักดัน ช่วยให้องค์กรพัฒนาขึ้นด้วยบุคลากรที่มีศักยภาพ

6) Happy Soul (ทางสงบ) มีความศรัทธาในศาสนาและมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะเชื่อว่าหลักธรรมคำสอนของศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยการดำเนินชีวิตของทุกคนให้ดำเนินไปในเส้นทางที่ดีได้ ทำให้ทุกคนมีสติมีสมาธิในการทำงาน สามารถรับมือกับปัญหาที่เข้ามาได้ ยึดหลักสนับสนุนให้เป็นคนดี คิดดี ทำดีและมีความศรัทธาในคุณงามความดีทั้งปวง

7) Happy Money (ปลอดภัย) มีเงิน รู้จักเก็บรู้จักใช้ ไม่เป็นหนี้ ปลุกฝังนิสัยอดออม ประหยัด รู้จักวิธีใช้เงิน ไม่ใช่สุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายแต่เท่าที่จำเป็น ยึดหลักคำสอนการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

8) Happy Family (ครอบครัวดี) มีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง ปลุกฝังนิสัยรักครอบครัว เพื่อนำไปเป็นหลักการใช้ชีวิตให้รู้จักความรัก ความเชื่อมั่น และความศรัทธาในความดีงาม จึงจะเกิดเป็นคนดี ในสังคม (รักตนเอง รักครอบครัว รักการงาน รักเพื่อน รักในสิ่งที่พอเพียง)

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับการพัฒนา

มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือของตน ในการเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบส่วนอื่นในการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือธรรมชาติและสังคม และเทคโนโลยีนี้ก็เกิดเป็นสภาพแวดล้อมอย่างใหม่ขึ้นมา เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สภาพแวดล้อมส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ บางทีก็ไป

รุกรานหรือขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเดิม และทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ปัญหาทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นว่าโดยรวบยอด อาจทำให้

1. **การพัฒนาเทคโนโลยี** นั้นอาจจะเป็นการพัฒนาในลักษณะที่ขัดแย้งกับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทำให้เสียคุณภาพ ทำให้เสียดุลในระบบของมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม แล้วก็ขัดขวางความสัมพันธ์ที่ดีที่เกื้อกูลกัน ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามอย่างนั้น

2. **การใช้เทคโนโลยี** นั้นในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียนตนและเบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้น เมื่อสัมพันธ์กับเทคโนโลยี มนุษย์จะต้องแก้ปัญหาที่พัฒนาเทคโนโลยีในลักษณะที่จะทำให้เกิดการประสานและเกื้อกูลกัน ภายในระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสามอย่างแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น และใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ผลที่ต้องการในทางเศรษฐศาสตร์นี้ไม่ใช่จุดหมายในตัวของมันเอง แต่เป็น means คือมรรค ส่วน end คือจุดหมายของมัน ก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนามนุษย์ ฉะนั้นเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงถือว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลของมัน เป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาตนพัฒนาสังคมของมนุษย์อย่างที่เราพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดคนเข็ญใจนั้น ลงทุนเดินทาง 48 กิโลเมตร เป็นการคุ้มค่าไหมในทางเศรษฐกิจ

การสร้างความพร้อมในทางเศรษฐกิจ จึงเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำ แต่เราจะต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพร้อมทางเศรษฐกิจนั้นสัมพันธ์กับจุดหมาย ให้เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้มนุษย์พร้อมที่จะสร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราจึงเรียกว่าเศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนามีหลักอรรถ หรืออรรถ 3 แปลอย่างง่าย ๆ ว่าประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์สูงสุด หรือจุดหมายเบื้องต้นจุดหมายท่ามกลางและจุดหมายสูงสุด จุดหมายเบื้องต้นคือ ทิฐฐธัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ทันตาเห็น ซึ่งมีความมั่นคงเพียงพอทางเศรษฐกิจรวมอยู่เป็นข้อสำคัญ แต่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือจุดหมายทางเศรษฐกิจนี้ จะต้องประสานและเกื้อกูลต่อจุดหมายอีกสองอย่างที่สูงขึ้นไป คือสัมปรายิกัตถะ อันเป็นประโยชน์ในทางจิตใจ ในทางคุณธรรม ในทางคุณภาพชีวิต และปรมัตถ์ คือจุดหมายสูงสุด ได้แก่ความเป็นอิสระของมวลมนุษย์ภายในชีวิตจิตใจของแต่ละคน

และพัฒนาศักยภาพของชีวิตที่ดีงามได้ ซึ่งเราสามารถทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่าง เป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริง ในการที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ คือ ให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมใน

การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตไปด้วยพร้อมกัน กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพอยู่แล้วในตัว อันนี้ถือว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับคุณภาพชีวิต

เศรษฐศาสตร์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและผลของมันเป็นฐานหรือเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาตน พัฒนาสังคมของมนุษย์ มีแง่พิจารณาหลายเรื่องในทางเศรษฐกิจ การสร้างความปรองดองในทางเศรษฐกิจเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำ แต่เราจะต้องให้ความเจริญก้าวหน้าพร้อมทางเศรษฐกิจนั้น สัมพันธ์กับจุดหมาย ให้เป็นไปเพื่อจุดหมาย คือให้เกิดคุณภาพชีวิต ซึ่งทำให้นักบวชพุทธที่จะพัฒนาศักยภาพ สร้างสรรค์หรือปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีงาม เราจึงเรียกว่า เศรษฐศาสตร์และเศรษฐกิจเพื่อคุณภาพชีวิต

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์ เป็นการเอาวิชาการทั้งสองด้าน ซึ่งในความรู้สึกของคนจำนวนมากเห็นว่าเป็นคล้ายๆ สดุดีคนละด้าน มาประสมประสานกันทำให้เกิดความรู้สึกในใจของบางคนเหมือนกับว่า มีความขัดแย้งอยู่บ้าง กล่าวคือ เศรษฐศาสตร์นั้นคนไม่น้อยมองไปว่าเป็นเรื่องทางด้านวัตถุเต็มที่ จนกระทั่งรู้สึกว่าการเศรษฐศาสตร์เป็นคนที่มีความคิดในทางที่นิยมวัตถุจัด หรือมากเกินไป ส่วนทางด้านพุทธศาสตร์ หลายคนก็มองว่าเป็นวิชาที่มุ่งทางจิตใจ เรียกว่าเต็มที่เหมือนกัน แต่ศาสตร์ทั้งสองนั้นเป็นเรื่องของความเข้าใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนเป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรม

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอย่างไร

เศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป จะมุ่งสอนอยู่ 3 เรื่องหลัก คือ หาเป็น เก็บเป็น และใช้เงิน แต่สำหรับปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มักเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการโดยทั่วไปของมนุษย์ไม่มีจำกัด ส่วนทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่จะผลิตสินค้าและบริการ นับว่ามีอยู่อย่างจำกัดจึงทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนั้นจะถูกใช้ไปในลักษณะใดจึงจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจดังกล่าว จึงสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ จะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และ ผลิตเพื่อใคร ซึ่งปัญหาต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ปัญหาจะผลิตอะไร (What)

เป็นปัญหาทางด้านการตัดสินใจว่า ควรจะผลิตสินค้าและบริการอะไร และผลิตเป็นจำนวนเท่าไร ทั้งนี้เพราะทรัพยากรทางเศรษฐกิจในทั่วโลกมีปริมาณจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์

โดยทั่วไปไม่จำกัด จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนว่า สิ่งใดควรผลิตก่อนและสิ่งใดควรผลิตภายหลัง หรือไม่ควรผลิต และถ้าผลิตก็ควรจะผลิตในปริมาณเท่าใด จึงจะเพียงพอต่อความต้องการและความจำเป็น ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรอันจำกัดนั้นเกิดประโยชน์มากที่สุด และเพื่อให้ได้สิ่งที่มนุษย์ต้องการมากที่สุด

ปัญหาจะผลิตอย่างไร (How)

เป็นการพิจารณา ควรจะผลิตสินค้าและบริการด้วยวิธีใด และใช้เทคนิคการผลิตแบบไหนและใช้การผลิตอะไรบ้าง โดยใช้ปัจจัยการผลิตแต่ละชนิด เป็นสัดส่วนเท่าใด จึงมีประสิทธิภาพมากที่สุด หรือเสียต้นทุนต่ำสุด ซึ่งปัญหาได้เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการผลิตสินค้าและบริการแต่ละชนิดได้มีกรรมวิธีการผลิตหลายวิธี จึงจำเป็นต้องเลือกพิจารณาวิธีการผลิตที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ปัญหาจะผลิตเพื่อใคร (For Whom)

เป็นการพิจารณาว่าสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นมานั้นจะจัดสรรให้แก่กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดในสังคมจึงเป็นการแบ่งปันหรือกระจายสินค้าและบริการที่ผลิตได้ด้วยทรัพยากร อันมีอยู่อย่างจำกัดไปยังชุมชนต่าง ๆ นั้นได้อย่างเหมาะสมและยุติธรรม

จากปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจดังกล่าวทั้ง 3 ประการข้างต้น อาจทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ตามที่ได้พบเห็นเช่นปัจจุบัน ถ้าการตัดสินใจผิดพลาดก็จะส่งผลกระทบต่อภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนหรือผลกระทบต่อภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนหรือผลกระทบต่อรัฐบาล สังคมและประเทศ ดังนั้น ปัญหาต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญยิ่ง (อภิรักษ์ จันทะนี, 2544 : 9-10)

เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธนั้น มุ่งสอนอยู่ 4 เรื่องหลัก คือ นอกจากจะสอนเรื่องหาเป็น เก็บเป็นใช้ เป็นแล้วยังเน้นสอนเรื่อง"การสร้างเครือข่ายคนดีเป็น" ด้วยสาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงเพิ่มเรื่องการสร้างเครือข่ายคนดีขึ้นมาก็เพราะทรงไม่ต้องการให้ชาวพุทธเป็นคนดีอยู่ตามลำพัง แต่ต้องการให้ชาวพุทธดีอย่างเป็นทีมดีอย่างมีเครือข่ายในการทำความดี เพื่อเป็นการป้องกันอบายมุขอันเป็นต้นกำเนิดของธุรกิจบาปทั้งหลายเข้ามาทำลายความดีงามของสังคมนั่นเอง

เป้าหมายการสร้างตัวสร้างฐานะตามพุทธวิธี

ขณะที่ชีวิตชาวโลกหมดเวลาส่วนมากไปกับการสร้างตัวสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้ชาวพุทธตั้งเป้าหมายชีวิตไว้ที่เฉพาะการทำมาหากินเท่านั้น แต่ทรงสอนให้ตั้งเป้าหมายชีวิตไว้ 3 ระดับ คือ

1. เป้าหมายชีวิตในชาตินี้
2. เป้าหมายชีวิตในชาติหน้า
3. เป้าหมายชีวิตขั้นสูงสุด

1) เป้าหมายชีวิตในชาตินี้ หมายถึง การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อการสร้างตัวสร้างฐานะที่มั่นคงให้สำเร็จได้ในชาตินี้ ด้วยการประกอบอาชีพสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรมคนเรานั้นเมื่อต้องสร้างตัวสร้างฐานะต้องทำอย่างมีศักดิ์ศรี คือ ต้องเป็นอาชีพที่สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ ไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจ แพทย์ วิศวกร ขาวนา ชาวไร่ หรืออาชีพอื่นๆ และเมื่อตั้งเป้าหมายชีวิตว่าจะประกอบสัมมาอาชีพอะไรแล้ว ก็ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และความดีให้เพียงพอต่อการบรรลุเป้าหมายชีวิตนั้นให้ได้

2) เป้าหมายชีวิตในชาติหน้า คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อประโยชน์ในชาติหน้าพระพุทธองค์ทรงค้นพบว่า トラบใดที่มนุษย์ยังไม่หมดกิเลส ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกนับภพนับชาติไม่ถ้วน และการเกิดมาเป็นมนุษย์นั้นเป็นทุกข์อย่างยิ่ง เพราะมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม หากทำกรรมดีไว้ในอดีต เกิดมาก็จะพบกับความสุข แต่หากพลัดพลั้งกระทำความผิด ทำบาปไว้ในอดีตมาก เกิดมาก็จะพบกับความทุกข์ และคนส่วนมาก มักเกิดมา แล้วพบกับทุกข์มากกว่าความสุขด้วยกันทั้งนั้น

ดังนั้น เมื่อยังต้องเวียนตายเวียนเกิดอีก ต้องมีเป้าหมายชีวิตในชาติหน้าเตรียมเอาไว้ด้วย คือ ต้องรู้จักเตรียมเสบียงบุญไว้ในชาตินี้ เพื่อให้บุญตามหล่อเลี้ยงรักษา และสร้างความสุขไว้สำหรับชีวิตใน ชาติ หน้า และ เพื่อ เป็น อุป การ ระ ต่อ การ ทำ เป้าหมายสูงสุด

3) เป้าหมายชีวิตขั้นสูงสุด คือ การตั้งเป้าหมายชีวิตเพื่อการบรรลุพระนิพพานพระพุทธองค์ทรงค้นพบว่า การที่จะไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป มีทางเดียว คือต้องกำจัดกิเลสให้หมดสิ้น และสภาพของการกำจัดกิเลสได้หมดสิ้น เรียกว่า "บรรลุพระนิพพาน"

การจะไปให้ถึงพระนิพพาน ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมตนเอง สร้างบุญสร้างกุศล ทำความดีทุกรูปแบบข้ามภพข้ามชาติอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เรียกว่า "การบำเพ็ญบารมี 10 ประการ" จนกระทั่งบุญบารมีเต็มเปี่ยม มีความบริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา จึงจะสามารถกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจากใจได้สำเร็จ ความทุกข์ทั้งหลายย่อมหมดสิ้นไป ความไม่รู้อันโดยอสมาสลายสิ้นไปด้วย มีแต่ความสุขล้วน ๆ จากการบรรลุพระนิพพานอยู่ตลอดเวลาและไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

สรุป

ความจริง ธรรมทั้งหลาย ที่ทำประโยชน์ในโลกหน้าให้สำเร็จ มีมากมายหลายชนิด ไม่ใช่เฉพาะ สัมปทา ๔ นี้เท่านั้น เช่นว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ก็แต่ว่าธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า เป็นเหตุแห่งประโยชน์ในโลกหน้า ก็โดยเกี่ยวกับเป็นธรรมที่อุปการะแก่สัมปทาเหล่านี้อีกทีหนึ่ง ธรรมเหล่านี้จะบริบูรณ์ได้ ไม่บกพร่อง ก็ด้วยอาศัยสัมปทา ๔ อันจัดเป็นเหตุ เป็นประธานแห่งประโยชน์ในโลกหน้า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ช่วยส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ตรงกันข้ามกับการบริโภคในปัจจุบันนี้ ที่แข่งขันกันบริโภคหรือบริโภคเพื่อหน้าตา หรือบริโภคด้วยการถูกชักนำด้วยสื่อกระแสหลัก ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยพื้นฐานพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง (wealth) หรือระบุว่าความมั่งคั่งเป็นความชั่วร้ายในสองเหตุผลก็คือ 1) ความมั่งคั่งทางวัตถุสามารถป้องกันเราจากความลำบากและความยากจน และ 2) ช่วยเหลือนมนุษย์ในการพัฒนาความเมตตา-กรุณา ถือเป็นกุศลจิต และทำให้สังคมมีความสุขยิ่งขึ้นไป

References

- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑๑ พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ ๓ ที่ม
นิกาย ปาฎิกวรรค อง. จตุกก. ๒๑/๘๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย , ๒๕๓๙.
- พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ. ๙), (3 พฤษภาคม 2552)
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *พุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระครูปริมาณรัักษ์ (ประสิทธิ์ พิณศรี). (2554). *เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- อภิรักษ์ จันทะนี. (2544). *เศรษฐศาสตร์จุลภาค 1*. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่พิทักษ์อักษร.